

# Foaia

pentru

**Minte, Anima si Literatura.**

№ 32

Mercuri 15. Augustu

1862.

## Disertatiune

ținuta de G. J. Munteanu, directoru gimnasiale  
in 17. Iuliu s. v. in Sedinția II-a a adunării  
Asociațiunei literare din 1862 in Brasiovu.  
(Urmare.)

Aplicandu această doctrina la obiectulu nostru  
se citamu in catu incape angustulu cadru alu acestei  
disertari, in siru cum ne vinu in limba, *vorbe cu care  
romanulu 'si exprime ideele de prim'a necesitate in  
sfer'a ocupatiuniloru sale seculari; sa ne provocamu  
si la analogi'a formelor sale cu formele celei latine,  
si ne aducemu aminte si de consonanti'a pronunției  
romanesce cu cea a altoru limbe romanice, pentru că  
sa se pōta judecă in cunoscintia de causa despre  
caracterulu romanicu seu neromanicu alu limbei  
nōstre.*

Sa luamu:

a) *Trupulu omului din capu pona in calcaiu, si  
audim pe romanu dicendu: facia, buca, temple, frunte,  
ochiu, sprencēna, gēna, urechie, pēru, cōma, cēfa,  
cerbice, gura (gula), buza (bozo sp.), mustace, barba,  
dinte, masea, limba, gingea, palatu (alu gurei), cre-  
eri, gindula, bale (bile fr.) nasu, nari, mucii, gutu,  
spinare, dosu, umeru, braci, cotu, mana, pumnu,  
palma, degetu, ungue; cōsta, spata, lature, cōpsa,  
peptu, titia (teton, teter fr.) pantece, ventre, fōle, bu-  
ricu, petioru, genunchiu, pele, carne, osu, sange,  
madula, sucu, nerve, ficatu\*), vena, fere, plamani,*

\*) In limb'a clasica se numesce hepar-tis a-  
cestu membru intrinsi, cu alu corpului animale, in  
latin'a mai vulgare se dice ficatu m-i, cea ce proprie  
semnifica ficatu de gasca ingrasiatu cu fice=smochine.  
— Singura această vorba ar fi deajunsu a demonstra  
originea romanului cea de prin tieri unde cresc  
smochinii.

renunchiu, splina, inima, sufletu, simtiu, audiu, vediu,  
gustu, atinsu, cugetare, precepere, intielegere, jude-  
care, prevedere.

b) *Vorbe, cu care exprima notiuni de familia:*  
tata, mama, fiu-a, ginere, noru, socru-a, cumetru-a,  
fetu-a, fetioru, copilu-a, cuscru-a, cumnatu-a, nepotu-a,  
unchiu, matusia (amita), finu-a, masteru-a, (maratre  
fr.) vitricu-a, fiastru (fiu-a vitricu), fertatu (semifrate),  
soratra (semisora), frate, soru, parinte, mosiu (ma-  
jores), natu-a.

c) *Vorbe, cu care romanulu exprime notiuni din  
regiunea casei: cetate, locasiu (locatio), staulu, gra-  
dina, gardu, carte, pōrta; cuptoriu, focu, scintea,  
hornu (furnus), funingine, sgura, carbune, tetiune  
(titione), spudia, cenuse; acoperementu, pamentu, po-  
dumolu, ferēstra, usia, parete, saru (sera lat.), cheia,  
locatu, (loquet, fr.), veriga (verou fr.), latiu, cuiu,  
maiu, tenda, (tendunt milites fr. tente); — notiuni  
de ambracamente: vesmentu, camesia, iia (linia lat.),  
peptario, curea, cingatōria, cojocu (cujo ital.), pala-  
ria, caciula (capsule), bracia, bratele, baiera (bariere  
fr.), velu, sudariu, stergariu, straiu, asternutu, lintiolu,  
sarica, sumanu, calciou, maneca, manecintia (man-  
chet fr.), — pandia, pādiatura, ghemu, tortu, fūioru,  
firu, acia, stupa, canepa, inu, lana, panura, carpa;  
— notiuni de unelte: masa, scaunu, vasu, pocaru,  
ōla, cana, ulcioru, candela, icōna, chipu (clipeus lat.),  
furca, alvia, bute, butina, cercu, sustariu (sestarius),  
cupa, cofa (scafa lat.), cestu, caldare, frigare, cuttu,  
fusu, sula, (subula), furca, furculitia, taiieru, secure,  
sita (seta lat.), paru, jugu, hamu (hamus), caru, cara,  
carucica (caruca lat.), fune, reția (rete lat.), laciu  
(laqueus si lax), secere, peptene, serastrau, (dela serra  
lat.), tiegla, scandura, scindila, ascie, surcea, unghi-  
tia (uncus), sapa (glos. Isid.), gardine (cardone-ine  
lat., ce tine fundulu butei); — notiune de nutretiu:*

granu, farina, ordiu, secara, paue, pita (lat. ev. med.), aluatu, bucata, frecatiei (fricassé — fr), sorba, turta, friptura, coptura, lapte, casiu, seru, seu, lardu, co-rastra, untu; oleiu, osetu, vinu, apa, mustu, sigiru (cidre fr.), inu, meiu, fasole, bobu (faba), linte, pe-trangelu, cépa, aiiu, prasinu, curechiu, radieie; miere, fagu, (favos), mursa, céra; *notiuni de dregatoria*: im-peratu, domna, duce, jude, judecatoriu, aparatoriu (aparitor), antiste (de aci: *tistu*), invatiatoriu (vates); *de ocupatiuni*: morariu, croitoriu, lemnariu, pecurariu, (pecus), porcaru, vacaru, cantatoru, spalatoru, sal. — *de notiuni militari*: arma, armariu\*), armata, óste, tabera, legionu, calaretiu, pedestru, costeiu, turnu, resbelu, bataiia, lupta, pumnatura, sabia, (sabre fr.) spada seu spata (spatariu), capitanu, arcu, sagéta, lance; punte, naue, pluta (fote fr.), luntre, vadu, tré-catu (traiectus lat.)

d) *Vorbe cu care exprime notiuni din fisica si istori'a naturale*: Stea, ceriu, calea lui traianu (via lactea), lucéferu, sóre, luna, cornu-caprei = (tro-pieulu capriorului), aeru, negura (nebula lat.), noru, plóua, neue, grindina, roua, fulgeru, tunetu, ghiacia, lumina, lucire, frigu, caldura, umedu, ventu, bóre (borea), austru; apa, mare, riu, pariu, unda, bol-bóce, ripa, tiermuri (terrae muri), alvia, tiera, tierana, campu, (campania), sesu, munte, colina, vale, chima, culme, pasada, plaiu (planum), plasa (plaga), lacu, balta, padure (palude), — *din Zoologia*: vita (bête fr.), bala (belua), de aici belauru (beluaurus), anim. mitologicu, bou, bouru, bivolu, vaca, tauru, vitielu, calu, eapa, armasariu, asinu-a, mulu-a, oue, berbece, ariete (rum. ólteani), mnelu, nótenu, capra, iedu, cerbu, camila, elefantu, porcu, veru, purcelu, scrófa, mascuru (masculus porcus), iepure, lupu, cane, órsu, leu, tigru, cotoiu (chat fr.), matocu (matou fr.), sórece, aricia (erinaceus), chitu, cete, carpu seu crapu (carpo), mréna (morena), platica (platessa), scrumvie (scom-brus), purece (scarabus), serpe, scorpia, verme, vul-ture, stratiu, uliu, (milvus lat.), herete si hereu = (heron fr.) paunu, merla, randunea, porumbu, turturea, pasere, gaina, cocosiu (coq. fr.), puia; — *notiuni din botanica*: pomi: maru, peru, prunu, nuca, persecu, ciresiu, alunu, mura, gutaiu, migdalu, fragaru, ca-

\*) In tóta cas'a romanului Ardelénu între mobi-lele sale vei gasi si *armariulu*; ma ornatu cu vasa in locu de arme, er'o nu cum se vede a fi fostu vechia-datina. —

stanu; *fructele*: pruna, nuca, alunu, persica, ceresia, mura, fraga; *arbori*: ulmu, fagu, frasinu, pinu, tissa (taxus lat.), paltinu, carpino. salcie, acaciu, socu, (sambucus lat.); *colective*: prunetu, nucetu, frasinetu, paltinisii etc., iérba, fenu, paia, pleve; piperu, ursica, malva, poru, vitia, via, rosa, flóre, frundia, foiiia, ramura, ghinda, tufa, trunchiu, radacina, scórtia, cója, meduna; — *notiuni din mineralogia*: pétra, auru, argintu, arama, feru, plumbu, diamantu, cristalu, sare, huma, lutu.

e) *Vorbe ce esprimu notiuni de timpu*: Vécu (dela veclus, lat.), anu, iérna, primavéra, véra, tótna, luna, (mese), Januariu, Februariu etc. Este curiosu ca pe lunga numele luneloru usitate in limb'a scrisa, poporulu nostru mai are si altele poporale fórté natu-rale: Gerariu (Januariu), Fauru, Germanariu, (Martie), Prieru, (Aprilie) Patrariu, (Maiu), Cerisariu, (Juniu), Cuptoriu (Juliu), Meselariu (Augustu), Viniceriu, (Sep-tembre), Brumarelu (Octombre), Brumariu (Noemvre) din care unele, lucru de mirare! sémina cu cele cu care francii numisera pe ale loru in calendariulu republicanu, ce a duratu dela 1792—1805. — Noi cu mai mare cuventu amu puté sa le introducemu in usu in acestu timpu de nivelare. — Septemana, duminica, luni, marti, miercuri, joi, vineri, óra, minutu, séra, nópte, mane, eri, adi.

f) *Notiuni de calitati de colóre*: albu, negru, gal-benu, plavitiu, (flavus), verde, prasinu, aurii, rosii, palitu (palidus), balanu, nerii (dela nereus=Nepturnu = colóreá marii.)

g) *Vorbele ce esprimu actiuni suntu fórté multe*: laudare, cantare, mancare, reposare, spalare, fremen-tare, rugare, amblare, saltare, motare, jucare, sedére, tacere, vedere, manere, bere, tíenere, facere, credere, plangere, cerere, sternere; — dospire, dormire, oprire seu proprire (prohibere), strivire s. al. s. al.

h) Din caus'a mai susu produsa vorbele ce es-primu notiuni din domenulu religiunii sunt mai puține: Ddienu, dína = (divina), santu, santítu, cratiunu (crea-tione), Flori'a, Rusalia, Venerea mare (S. Parascheva), Palli'a, Cuminecatura, altare, templa, basirica, sórté ursita (fatum); mani (in pomana), rugatiune, inchinare.

Asi abusá de pacienti'a o. Adunari, candu asi mai continuá a citá vorbe romane, cu care ne espri-memu notiunile de prim'a necesitate; din cate am citatu se póte convinge totu natulu nepreocupatu de romanitatea materiei limbei nóstre.

Dar romanitatea formelor limbei nu e mai pu-  
giniu evidente.

Ar trebui sa facu o formologia comparativa intréga, cá sa documentezu pona in amenunte, déca nu identitatea, egalitatea intre formele nóstre s'acelea a le latinei si ale altoru limbe romanice. Ajunga a díce, ca, abstragundu dela Sufissele S si M, adaose mai tardiu de romani, spre a demarcá dupre esemplulu greciloru, mai bine unele casuri, si anume: Ac. si a destinge mas. de neutr. dela decli. II. in fundu flesiunea numelui este *omogéna*; ca vocalile caracteristice dela tuspatru conjungarile a, é, e si i suntu aceleasi, ce este de insemnatu si conjugarea lui *su* seu a fi; ca pronumele suntu identice in materia si forma, mai totu asia si particelele.

La romanitatea materiei si a formei limbei nóstre sa mai adaogemu si *consunanti'a* dintru pronuntiarea unoru litere. Munti si riuri si mari de estensiune mare au despartítu si despartu de sute de ani pe romani de italieni, de franci si de spanioli, si totusi, lucru de mirare! romanii pronuntia si astadi pe G si pe C, urmate de vocalile I si E cá italianii, si cá francii pe G; éro pe F, parte mare din poporulu nostru itu pronuncia cá H, p. e. *hiu, hija, heru, hicatu* etc. chiaru cá spanioli, cari scriu *hijo, hija, hierro, hicado*.

Nu potu sa nu facu aci o abatere, pentru cá sa provocu in fratietate colegiale pe professorii de limb'a latina de pe la gimnasiale cu limb'a splicativa romana, cá sa intruduca pronunci'a cea romana in legerea latina: adeca se citimu: *digitus* nu *dighitus*, *intielegere*, nu *intellighere cepere* nu *tiepere*, *cena* nu *tiena*, *merizies* nu *meridies*, *hozie* nu *hodie*, ca n'ai crede cata usiurata se face scolarului romanu cu acést'a nu numai in citire, dar chiaru si in perceperea autoriloru latini si intru crescerea copiei de vorbe. Veteranii latinitatii sa nu zimbésca facia cotra acésta provocare cá cotro o absurditate. Ca-ci pronunci'a usitata astadi, póte fi germana, maghiara, nomai romana séu latina nu e. Si éca pentru ee. Domniloru déca in logica incheierea dela sum'a partiloru la intregu este justa, apoi din fapt'a, ca romanii, italianii, francii pronuncia pe G urmatu de vocalile I séu E cá H, éro nu ca gh, si pe C urmatu de aceleasi vocali cá Y séu S éro nu ca H: putemu conchiude cá si romanii de securu asia le au pronunciatu. *In catu pentru di, urmatu de vocili, cá romanii nu l'au pronunciatu ca di, urmatu de vocali, ca romanii nu l'au pronunciatu ca di dupre pronuncia din usu, ci cá z, adeca: n'au dísu: meridies ci merizies, nu hodie dar hozie, o de-*

*monstra gramaticii latini, p. e. Priscianu-Institut I. 31. Cotra acestea francii enco citescu látin'a analogu pronuntiei limbei lorú; dominíis, templom etc in locu de dominus, templum. Sasii, intr'altele pronuntiandu in limbá germana fiindu consuna cu legerea latina in usu, dícu naitrum in locu de neutrum.*

Intemeindu me pre romanitatea materiei, a formei si a pronunciei chiaru; chiamandu a minte modalitatea de colonizare la romani, inaintea caror'a, dupre prasea de resbelu ce o avea, incetá definitiv, essistintí'a vercarui poporu vincitu cu arm'a; persónele ce scapá mantuite din bataiia se vendea cá sclavi séu se tracea prin ascutítulu sabiei, averea mobile se lua cá préda de resboiu, éro tier'a se confiscá cá domenu alu statului si sub numire de colonie militari se colonizá séu cu veterani, adeca cu militari ce 'si impliniá stipendia, séu si cu ómeni seraci si din Roma si din alte cetati italice, — in fine citandu pe Eutropiu, care candu vorbesce despre colonizarea Daciei díce: „*Cum Dacia bello Decebali viris esset exhausta, Trajanus ad frequentandam hanc, decies centena milia passuum in circuita habentem provinciam ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas*“ — propunu, cá corolariu din cele demstrate pon aci, la toti cati suntu neosteniti intru a cautá documente spre a ne demustra de *slavi*, de *goti* séu *germani*, si anume Epigonelui din urma din Sibiú, intrebarea: cá, déca cele 10 milióne de romani dela ostulu Europei nu sunt purcediatori din coloniile aduse de Trajanu din totu imperiulu romanu in numeru nenummeratu in Dacia despoiata de barbati; *ci cum dícu D-loru intru intieleptiunea D-loru, sunt nisce descendenti din slavi séu din goti, sa ne spuna in ce modu acesti 10 milióne de omeni, ce se numescu pe sine in limb'a sa romani, invatiara ei, dela nescie mame slave séu góte a esprime notiunile si ideele de prim'a necesitate totu cu vorbe nu numai romanice, ci latine chiaru?*“ — Faca acestu miracu, cá sa credemu in numele lorú; dar pona atunci lasa ne a remané tari in credintí'a nóstra.

Socotescu sa fi demonstratu, ca elementulu genuinu in limb'a nóstra este celu *romanescu*, éro nu celu *slavicu*. Déca e asia, apoi urméza de necese, cá, afora de terminii scientifici si tehnici, cari si in limb'a nóstra cata sa fia elinici; afóra de cateva vorbe grecesti, cum sunt: *caramida, temeiu, trufia, drumu; corabia, coliba, lipsa, giuru*, incetatenite din vechime

si pacine, cum este: *bagu, bogatie, s. al., carora nu le poti dá de origine, sa fia barbarismu in limb'a nóstra tóta vorb'a ce, nu e romana. —*

Sa ne intielegemu: am dísuromana, nu latina.

Sunt purísti, cei radicali, cari credu ca tóta vorb'a din limb'a romanésca, ce nu s'afia in vocabulariale si dictionariale latine, este barbarismu de purificatu. Pe temeítulu acest'a scriu *debue* in locu de *trebue*, de si acésta vorba se gasesce in lat. vecului de medilocu: *trebax, vir trebacissimus, dícu castra* in locu de *tabera*, macarca acésta e de securu de o radacin'a cu *taberna culum = cortu alu ducelvi s. al.* Mi se pare ca acestu punctu de vedere e falsu. Ecce pentru ce. Vocabulariale latine, ce le avemu astadi nu cuprindu sinu potu cuprinde tóta massá de vorbe ce au pututu fi in usu la poporulu romanu íntregu. Lucru pré naturale; ca-ci sujetele tractate de scriitorii romani, catu de numeróse sa fi fostu acelea nu putea incape tóta limb'a vorbita de mass'a poporului romanu. Acésta ar fi fostu posibilu numai candu romanii ar fi adunatu tesaurulu limbéi lorú in ver unu dictionariu. si candu acestu dictionariu ar fi venitú pona la noi. Ceea ce nu s'a íntemplatú catu scimú; ca-ci dictionariéle latine de astadi cuprindu numai acelea vorbe latine ce s'afia culesé de prin autorii numíti classici, cati au pututu scapa din ruinele civilisatiunii romane. Cotra acestea scie totu omulu carele se scupa cu literatura romana, ca noi n'avemu in originalu pe scriitorii latini, ci numai in copia; ca scriitorii latini prin copiatorii neínteligínti s'au coruptu in mai multu de o forma, si ca dupa descoperirea tipografiei s'au típarítu cum s'au afiatu in manuscrísá si au urmatu reproducunduse in editiunile succesive totu dupre prim'a editiune.

Din prim'a cercustare, ca *adeca vocabulariale latine nu coprindu tóte vorbele romane foste in usu la poporulu romanu*, ne putemu numai esplicá, pentru ce in limb'a nóstra romanésca se afia vorbe de caracteru romanu, ce nu le gasesci prin dictionariale latine de astadi, dar dai peste ele in celea romanice, italiáne, france, spanióle etc. Vorbéloru romanesci; *vita, camasia, sabia, scapare, íute, scurtu, enca, anse, anse, ba' sal. buza*, cine le va denegá caracterulu romanu, de órace, de si nu s'afia in dictionariale latine, le gasimú pe celea la francii; *bête, chemise, sabre, scapa* (prov.), *court, vite, enco, ainse, pas*; éro pe acést'a la spanioli: *buzo* = (Milchhaar auf der obern Lippe). (Incheierea va urma.)

Cercetari asupra definitiunei economiei politice  
de

C. S. Marcovicin.

(Urmare din Nr. 26.)

Tóte sciintiele au intra densele legaturi, mai tari séu mai slabe. Una ajuta pe alta; una este complementulu celei-lalte. Pentru a vedé ínse folosulu sciintiei de economi'a politica, me voiu servi de cuvintele D-lui Ios. Garnier: „Economi'a politica se folosescé de datele statistice, profita de observarile istoriei, geografiei si altorú ramure de cunoscentie umane; guidéiá, mai multu de catu ori care alta sciinti'a administratiunea rationala si progressiva a statelorú; ne ínvatía organisatiunea si fisiologi'a societatiei laboriöse si arata adeveratele teorie ale industriei si comerciului natiunilorú.

„Studiulu economiei politice este complementulu indispensabilu alu filosofiei, istoriei, dreptului si alu sciintielorú morale si politice in generalu.“

Venerabilulu Ios. Droz a dísu, cu unu ínaltu ratiunamentu, cá economi'a politica este celu mai bunu ausiliariu alu moralei.

„A negá, urmédia d-nu Garnier, ratiunile fundamentale a acestei sciintie, va se dica a fi incapabilu de a luá parte, celu puçinu in unu modu cuviintiosu, la vre una din functiile publicé, carii tóte, de aprópe séu de departe si cele mai multe fórté de aprópe, atíngu séu richeti'a generala, séu richeti'a privata; va se dica a fi in imposibilitatea de a íntielege ínsemnatatea nenumeratelorú cuestiuni economice si sociale carii nascu din deosebitele interese in lupt'a din lume. Ea este indispensabila tenerilorú, carii voescu se urmedie carierile administrative, precum si acelorú carii se aplica séu profesiunilorú industriale, séu profesiilorú liberale, savante, artistice.“

Natiunea dar, carea profita mai multu de adevéururile, reporturile si luminile acestei sciintie, si carea aplica mai cu maturitate preceptele si regulile ce naturalmente decurgu, devine mai bogata si mai tare, chiaru mai respectata, prin aceea ca se face mai agricola, mai industrialá, mai comércala. Englesii nu sunt astadi cei mai industriali si mai comérciali, de catu fiind-ca sunt cei mai economísti; asemenea Americanii, Olandesii si Belgianii.

Omenirea íntréga este astadi dátóre economiei politice o mare parte din progresele si prosperarea ei. Acésta sciintia este, dupa cum prea bine díce Boc-

cardo, codicele libertatii umane. Ca sciintia de aplicatiune merita tóta laud'a asupra influintiei sale in splendórea actualii civilizatii. Nici o alta disciplina este atatu de activa, atatu de operósa, atatu de avida, ca se dicitu asia, pentru a traduce asia de degrabu principiile si teoriile sale in fapte benefice si nobile institutii. Si istori'a ei nu este de catu o lupta continua contra prejuditiilor si erorilor: nu este in lume despotismu, nu este monopolu, nu este privilegiu odiosu, cari se nu o fi intalnit armata si gata a com-bate pana la plina isbinda din parte-i.

Si in adeveru, cine a disu legislatoriloru ca sistemulu loru colonialu este o inicitate? Cine a demonstratu ca metele si calmirele\*) conducu inevitabilmente la ingiustitia si la absurdu? Cine a pusu in ridiculu bilanti'a comerului si colbertismulu? Cine a desfiintiatu legile-cereale, actulu de navigatiune, im-pozitele diferentiale, sistemulu protectionistu? Cine a radica-tu mai cu constantia vocea contra ipoteceloru oculte, legale, generale, si in favórea creditulu com-ercialu si a banciloru? Cine ad eosoperitu grosaviile agiotagiului si ale jacuriloru de bursà? Cine a redi-catu prestigiulu casseloru de amortimentu si ale altoru insielatóre institutii finantiare? Cine a dîsu Guverneloru de a nu supraincerca im-pozitele asupra contribuabililoru si a demonstratu cà interesulu statu-lui este identicu cu acela alu natiunei? Cine a con-fusiatu vechiulu sistemulu cà profitulu unuia este pa-guba celui-laltu si a pusu, din contra, la lumina soli-daritatea, familiaritatea universalà? Cine a protegeatu, incuragiatu cassele de economi'a si societatile de a-sistenii de ajutoru mutualu? Cine a favoratu si in-curagiatu spiritulu de asociatiune? Cine a datu norme sigure emigrariloru si coloniiloru? Cine a aparatu, contra spiritulu de sofisma, proprietatea si famili'a? Cine a confirmatu, prin iresistibila elocuentia a cifre-loru, cea mai santa veritate a moralei? Cine, déca nu economi'a politica, cea mai ténere dar cea mai puçinu consideratà si binemeritata d'intra sciintie, a facutu tóte acestea si multe altele, cari aru fi prea prea lungu si de prisosu a espune, a enumera.

Putea-vomu noi óre dice, dupa atatea avantaje si folóse ce defilaie, ca acésta sciintia este de unu ordinu secundariu? Agricultorulu, fabricantulu, com-merciantulu, bancherulu au, nu mai puçinu de catu

advocatulu, deputatulu, sindiculu (mairulu), ministrulu, trebuintia de a recurge la teoremele si legile ei, pen-tru a conduce bine afacerile loru, a intrebuint'ia bine capitalorile loru, a nu tradá increderea séu manda-tulu altuia si pentru a transmite intacta si acrescuta propria-le subsistentia filoru loru.

Nu me indoescu ca fia-care din noi va vedea de aci 'nainte important'ia acestei sciintie, si ca'si va formá credint'ia ca fara dens'a, ide'a de progresu devine o ilusia. La lucru dar, la studiu! —

## Documente istorice nóue.

(Urmare din Nr. tr)

b) Responsulu vice-colonelului Karp Nr. 1  
Martie 1785. Gub. 2184.

La acusarea de cuprinsulu ca de ar fi desfa-siuratu spre sngumarea rescólei atata activitate, catu au desfasiuratu spre conscrierea militara nutri-tóre de animarea poporului, nu s'ar fi intemplatu atatea versari de sange si devastari: „Sehr schmerzend ist diese ungegründete Klage für mich, da ich überzeugt bin, dass ich zur Einhaltung räuberischer Einfälle jeder Zeit allen Fleiss angewendet und vor Jahren auf einmal 11 berüchtigten Personen der Comitats-tafel geliefert habe, dass aber die sträflichen Unter-thanen von ihren Grundherrn nicht selten in Schutz genommen, der verdienten Lebensstrafe entgehen, auch Maliversanten, wenn sie sich zum Jobbagyen-Stand bequemen, bei denen Edelleuten Protection finden, kann bewiesen werden und dass ich einmalen eine Conscrip-tion unternommen habe, durch welche die angegebene Verheerung und Blutvergiessen hätte veranlasst wer-den können, ist mit meinem unterm 2. November a. C. an Ein Hochlöbl. General-Militär-Commando einge-schickten Bericht erwiesen worden, und ich kann mich mit mehreren Offerts, den mein diesfälliges Betragen bewusst ist, legitimiren.

Da mich, der Herr Br. Bornemissa ohne seine wenige Kenntniss von dem, was im Comitате geschehen ist, erwogen zu haben, hier so ungewissenhaft angreift und dadurch meine Rechtschaffenheit und Ehre antastet, auch sogar die ehelängst mir aller-gnädigst zugesicherte Allerhöchste Zufriedenheit verdunkeln will, so werde ich nicht zu verdenken sein, wenn ich, wie wohl ungern, die wider mich angege-

\*) Unu feliu de im-pozite municipale.

bene Beschuldigungen auf diejenigen wälzen muss, welche solche mit Recht verdient haben.

Ich kenne mich nicht von einem so seichten Verstande zu sein, etwas besonders Bedenklichkeiten nach sich ziehende Schritte zu unternehmen, und wenn ich nicht die Befehle dazu habe; Leute zu conscribiren habe ich keinen Befehl gehabt, aus welchem Grunde hätte ich mich demnach dazu bequemt. Freilich haben die Unterthanen Gewehre von mir verlangt, wozu sie durch die Unzufriedenheit wider den Adel nach ihrer eigenen Auslage veranlasst wurden, es war also der zur Unruhe abzweckende Geist bei dem Volke schon eingewurzelt, und konnte also nicht erst durch eine vorgeschützte Conscription denen Unterthanen eingeflösst werden, mein Betragen bei diesem Gegenstande ist immer untadelhaft zum Besten des Adels und der Unterthanen selbst abgesehen gewesen, jede meiner Handlung zielte dahin den nahen Ausbruch tumultuarischer Auftritte zu entfernen, wie es auch auf eine geraume Zeit geschehen ist, wohl aber wird sich aus dem folgenden übernehmen lassen, wem die Schuld der entstandenen Unruhen beizumessen sein werden.

Hätte sich der Herr Br. Bornemissa öfter im Comitatus gesehen, und bei längerem Aufenthalte Alles (gesehen was) geschehen ist, die seinem bekleideten so ansehnlichen Amt angeklebten Pflichten mit mehreren Eifer erfüllt, so würde mehr Ordnung in dem Comitatus gewesen sein, so aber hat derselbe das Präsidium bei der Comitatusstafel zu vertreten nur seinen untergeordneten Oficialen, und in Specie dem Herrn Noptsa Elek anvertraut. Dieser Herr Noptsa hat während der Zeit vor seinem Solario per 300 fl. sich 2 Edelhöfe von solidem Mauerwerk aufzubauen und im guten Stand herzustellen gewusst, da er doch vorhin sehr unvermögend war. Solches von 300 fl. jährlichen Gehalt zu bestreiten und auch davon zu leben, konnte nicht möglich sein, hiezu waren andere Hilfsmittel nöthig, und welche? diese aufzubringen erforderte Nachsicht in Anwendung seiner Autorität, hiedurch haben im Comitatus Unordnungen obgewaltet, der Adel scheute also Niemanden, die Bedrückungen der Unterthanen nahmen je mehr und mehr zu, ihre angebrachten Klagen werden selten angenommen, nur obenhin untersucht, sogar auch die von den Unterthanen an Ihro Majestät eingereichten Klagen, welche als Imperatoria denen Comitatusofficianten zur Untersuchung und Beilegung empfohlen aber nicht gehörig untersucht worden sind, indem bei der im verflosse-

nen Sommer bewirkten Commission sich die Wahrheit der Klagen offenbart hat, erfolgte niemals vor das Volk eine Erleichterung, und der Herr Br. Bornemissa war nicht im Comitatus, dass das Volk bei ihm hätte Beschwerden anbringen, und Genugthuung verlangen können, dass also das Volk in Verzweiflung gerathen und auf desperate Anschläge verfallen musste. Dieses und viel mehreres was angeführt werden könnte, hat den Grund zur Unruhe gelegt, und die immer fort-dauernde harte Behandlung des Adels und nicht ich, haben die Verwüstung und das Blutvergiessen veranlasst.“

Mai incolo raportedia acestu V. Colonelu in urma invinuirei: ea sa'ar amesteca in trebile administratiunei civile, ar priimi suplici dela poporu si lear asterne locurilor mai inalte: „Ich weiss mich auf keine andere eingeschickte Klage zu besinnen, als welche ich erhaltenen Hochlöbl. General-Commando Befehl gemäss unter der Hand aufgenommen und im August a. c. einbefördert habe, welche Klagepunkte auch auf Anordnung des Landes-Guberniums durch eine gemischte Commission untersucht und grösstentheils gegründet worden sind, wovon aber das Comitatus die Protocolle gefliessentlich nicht zum Vorschein kommen lassen will.“ etc. etc.

c) Relatiunea oficiolatu comitatului Hunidórei dtto. Deva 1. Augustu 1784 Nr. 455.

Exc. R. Gub.! Post submissam Exc. R. G.hesterno ordinario cursore demissam Relationem de tumultuario plebis pro recipiendis signis militaribus ad militares praefecturas Hatzegiensem limitaneam ac regulatam Albo Carolinensem concursu tam graves super hoc objecto circumstantiae tabulae relatae sunt, ut eadem extraordinario cursore indilate repraesentandas censuerit, certissimis enim relationibus perhibetur rusticos incolas sibi persvasisse, quod impetratione armorum obligationem erga Dominos terrestres, excussuri et terram quoq., quam nunc incolunt, cum exclusione dominorum terrestrium retenturi sint, huiusque persvasionis simulacrum apud plebem aliis quoque immoralitatibus confusam eo processisse necessitare, sed districtu Hatzeg alpestri Valachiae vicino multi palam obliqui audeant, nisi sibi spes libertatis successerit per publicas quoque caedes et rapinas ad optinendam libertatem grassaturos, tandem vi contra principem quoque comissa ad alpes se recepturos indeque provinciam latrociniis corrupturos. Ex analogia turbulentiarum per seductorem septemtrionem proxime

vero in Dominio Zalaternensi contra arendatores commissarum justus metus exoritur, ne consensu pervasioneque plebis turbulenter sine sanguine compescendas (exeat et eo) magis quod signa turbulenti- arum pracliminaria jam inceperit manifestare turmatim ad militares praefecturas concurrendo officialibusque provincialibus obedientiam recusando, nam ad primum nisi medela adhibebitur eveniet, ut contributionis quoque persolutionem recusaturi sint, eveniet tandem ut tempore hoc pluribus latrocinii laborante catervatim ad exercenda latrocinia concurrerent, plebs enim praecipue in loco hoc subalpestri qualemcumque praetextum etiam optimum et in summo servitio fundatum ad occasionem exercendorum latrociniorum quam libentissime convertit. Ob praemissas itaque rationes publica securitate in hoc circulo jam periclitante nihil magis necessarium fuit, quam sine mora ab Excellentissimis vestris exorare, ut dignemur ad publicam securitatem certum in hunc circulum regulatae militiae numerum cointelligenter cum officialibus provincialibus dislocandum inpetrare, item plebi per exmittendos non provinciales, his ob confusas repraesentationes plebs diffidere solet, verum militares commissarios publicandum efficere tumultuarium plebis ad militares praefecturas concursum male factum esse cum augendae militiae modum tanquam cum periculo publicae securitatis conjunctum sermam suam Majestatem non velle, plebique injungi, ut officialibus provincialibus et Dominis suis terrestribus obediens sit, denique eadem occasione per excelsam supremam armorum praefecturam singulas concernentes militares praefecturas eo instrui, ut ejusmodi concurrentias cum approbatione facti rejecerint. Deva I. m. Augusti 1781.

(Va urmá.)

### Bibliografi'a.

Autorulu „Istoriei Romaniloru din Daci'a superioare“ esita la 1851—52 in Vien'a cu literile lui C. Gerold si fiu tom. I si II, precum si alu „Independintiei constitutionale a Transilvaniei“ esita la Jassi (1861) cu tipariulu Tribunei romane fasciór'a I si II, care tradusa in francesce a esitu la Bucuresti cu tipariulu „Nationalulu“, ear' italienesce in Turinu (atatu originalele romanu catu si traducerile cu precinlu de 10 lei si 25 de parale), ne mai inmultiesce literatur'a cu unu opu, la Romani unicu in felinlu seu, ce ese cu urmatoriulu an unciu de prenumeratiune:

### T E S A U R U

de

## MONUMENTE ISTORICE

PENTRU ROMANIA

atatu din vechiu tiparite catu si manuscripte, cea mai mare parte straine,

adunate; publicate cu prefatiuni si note illustrate de

A. PAPIU ILARIANU.

Ese in fascióre de cate 4 cóle in 4<sup>o</sup>, odata pre luna, pre chartia Nr. 4, done colonne, litere garmond. Tipografia D. Rasidescu. Prim'a fascióra va esi in primele dile ale lunei Iulie.

### PRETIULU ABONAMENTULUI.

Pentru capitala pre 12 luni 2 galbeni, pre 6 luni 1 galbenu, pentru districte pre 12 luni 2 galbeni si 2 sf. adeca 30 sf.; pre 6 luni 1 galbenu si 1 sf.; adeca 15 st. pentru strainatate pre 12 luni 2 galbeni si 4 sf., adeca 32 sf.; pre 6 luni 1 galbenu si 2 sf., adeca 16 sfanti.

Din „Transilvani'a si partile ei“ se primescu si bancnotie austriace: pre anu 14 fl; pre 1/2 anu 7 fl.

Abonamente se facu la redactorulu in Batiste, strada Gratieloru in casa d-ei Bucsenescu; precum si la d. profesou Crainic la scóla de fete din Batiste; la tipografi'a d. Rasidescu; la administratiunea „Romanului“ a „Reformei si a Revistei romane“, de asemene si la acele redactiuni si alti onorabili domni si amici, carii ar bine voi a se insarcina cu aceasta. Abonamente se potu trimite si prin posta adresate dea dreptulu redactiunei, se potu face si la directiunile postali; atatu in Romani'a catu si in Austri'a. In data dupa primirea abonementului se espedesce si cartea.

Din aceasta carte de multu pretiu primiramu pana acum Fasciórele I si II ale tomului primu. Fasciór'a I incepe „salutiunea catra Leptore“, in care se desfasiura motivele, cari 'lu indemná pe autoriu la edarea opului, precum si celelalte necesari de sciutu despre economi'a interna a cartiei; apoi continuà cu intraducerea in „Istori'a lui Michaiu Eroulu“ de Balthasar Walther scrisa la anulu 1599 apoi cu testulu pe de o parte celu originale latinescu, ear' pe de ceealalta traducerea romana, catu mai bine nimerita, In fasciór'a II se continuà obieptulu si se mai adauge: „Epigram'a asupra icónei D-lui Michaiu scrisa si inchinata de autorele din Tiroviste“ si „Elegi'a la aniversarea nascerei D-lui D. Petru fiulu lui Michaiu scrisa si prezentata chiaru in dio'a dummediesciloru

*Petru si Paulu in Tirgoviste anulu 1596, asemenea latinesce, apoi „notele marginali ale operei lui Walther.“*

Incatu pentru form'a esterna tipariulu e fórte frumosu si curatu si impartirea tipografica fórte placuta.

Aducemu acestu opu la cunoscenti'a onoratului publicu cu acea obserbatiune, ca elu insusi se recomenda pe sine destulu, prin urmare nu avemu lipsa a mai lungi vorbe pentru recomandarea lui; adaugemu numai ca si „Redactiunea acestoru Foi primesce bucurósa prenumeratiuni la aceasta carte, ce intru adeveru merita numele de „Tesauru istoricu.“ Ne amu luatu voia a comunicá si prefatiunea, pentru orientarea mai de aprópe. (Vedi Nr. 24.)

## Mórtea lui Gr. Sincai de Sinca.

### Legenda.

Sorele santiesce; sér'a si intinde  
 Peste valicéle umbrele dorminde;  
 Pe-o straina cale, unde'n érba verde  
 Urm'a omenésca répede se pierde,  
 Sincai seraculu merge meditandu,  
 Cugetele-i triste sbóra la mormentu.  
 Aur'a ce suspina peste munti, campia,  
 I-desmérda dulce barb'a argintia;  
 Ochii-i negri vérsa dalbe lacrimel, e,  
 Anim'a infranta geme de dorere;  
 Radiele finali a sórelui pomposu  
 Mandru i-inunda capulu maiestosu.  
 Merge in linisce, merge in tacere,  
 Pana ce-lu invinge marea lui dorere, —  
 Marea lui dorere, si de ostenéla  
 La pamentu decade fara spriginéla;  
 Mai apoi cu'nctetu capu-si redicandu,  
 Bodiele-si deschide spre astfelu de cuventu:  
 „Ce pecatu am Dómnul de'n a mea viétia  
 „N'am gustatu vr'odata picuri de dulcétie?!  
 „Si cá esilatulu moriu pe cali straine,  
 „Fara mangaiare, necantatu de nime!  
 „Ah! mi se recesce trupulu meu slabitu,  
 „Ór'a mórtei mele sentiu ca a venitu!“

„Se vedu fericita, meser'a mea ginte,  
 „A fostu in viétia rug'a mea ferbinte;  
 „Se vedu renascuta vechi'a ei marire,  
 „A fostu in vietia unic'a-mi dorire;  
 „Si'n locu de resplata ea m'a prigonitu, —  
 „In neasuri grele viétia mi-am langitu:  
 „Dara amutiesce gura blastemata!  
 „Gintea, biét'a ginte nu e vinovata;  
 „Ca-e o mama buna, ce pre toti iubesco;  
 „Si cu mangaiare pre toti indulcesce,  
 „Ci nascutii vitregi, filii renegati,  
 „Cari me persecuara, ei sunt vinovati!  
 „Sciu: posteritatea recunoscutóre  
 „Pune-a pe mormentu-mi blande florióre;  
 „Si nepotii-acheloru, ce me persecuara,  
 „Voru versá pe densulu lacrime amare; —  
 „Trista resplatare celoru cari iubescu,  
 „Cari a sale díle gintei le sertfescu!  
 „Dara déca debe viétia mea s'apuna,  
 Si se lasu in lacrimi gintea mea strabuna, —  
 „Fia voi'a-ti santa Dómne-atotpotinte,  
 „Numai-mi asculta rug'a mea ferbinte:  
 „Unde va se diaca trupulu meu recitu,  
 „Se remana'n seculi nedescoperitu!“  
 „Ca cei, cari facura trista a mea sórte,  
 „Si-atatu dorerósa gelnic'a mea mórte,  
 „Prin tardie vaiuri si eaintia amara,  
 „Se nu-mi turbe somulu pacea mormentala!“  
 Sincai seraculu astfelu cuventa,  
 Candu dorerea-adunca graiulu i-neca.  
 E linisce muta . . . totulu dormitéza,  
 Pintre nori de aru lun'a naintéza;  
 Stelele 'mpregiuru-i, cá mii de lumine  
 Respandescu a sale radie blande, line;  
 Nu se-aude merl'a dulce versuindu,  
 Numai buh'a noptii sbóra ratecindu.  
 Unu greu gémetu rumpe grósnic'a tacere,  
 Palida decade un'a d'intre stele, —  
 Martirulu natiunei, Sincai'n suspine  
 Viétia-si finesce necantatu de nime;  
 Dar' unde repausa trupulu lui recitu,  
 E, si fi va 'nseculi nedescoperitu!  
 Vien'a. Justinu Popfju.